

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Томілін О.О., д.е.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

У статті здійснено системний аналіз сучасного стану організаційно-економічного регулювання земельних відносин у сільському господарстві. Обґрунтовано теоретико-методологічні засади формування та розвитку земельних відносин, відповідно до концепції сталого розвитку. Доведено, що регулювання земельних відносин і проведенні землеустрою здійснюється за допомогою економічних та організаційних заходів. Дослідженням доведено, що відносини, які об'єктивно складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну, споживання, при цьому виражаються через зв'язки, які виконують складні функції специфічного механізму їх виявлення і реалізації. Організаційно-економічні відносини формують організаційні структури та забезпечують економічні інтереси галузей, динаміку економічного росту та пропорційність розвитку галузей; соціально-економічні відносини характеризують форми власності, соціально-економічну структуру підприємства тощо.

Ключові слова: земельні відносини, земельні ресурси, регулювання, організаційно-економічне регулювання, сільське господарство, сільськогосподарське виробництво.

Постановка проблеми. В сучасний період сільськогосподарське виробництво втрачає значні фінансові ресурси внаслідок існуючих проблем, які пов'язані з забезпеченням рівних умов функціонування товаровиробників різних галузей і сфер національної економіки. Більшість сільськогосподарських товаровиробників не дотримуються науково-обґрунтованих сівозмін та ґрунтозахисних технологій.

Для вирощування сільськогосподарських культур не вноситься потрібна кількість органічних і мінеральних добрив, що призводить до виснаження ґрунтів, зниження їх родючості [16, с. 34]. Неврегульованими залишаються питання стосовно реалізації суб'єктами орендних відносин їх правомочностей, розвитку іпотечного кредитування, підвищення ефективності використання земель та поліпшення їх родючості, вилучення з активного обороту алопродуктивних і деградованих угідь [3, с. 137].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми регулювання земельних відносин у сільському господарстві знайшли своє відображення у наукових працях таких вчених як: В.Г. Андрійчука, В.Я. Амбросова, О.Д. Білика, П.С. Березівського, І.К. Бистрякова, Л.М. Бойко, В.В.Горлачука, С.С. Даниленка, Д.С. Добряка, С.М. Кваші, П.Ф. Кулиничка, М.Й. Маліка, Л.Я. Месель-Веселяка, Л.Я. Новаковського, О.М. Онищенка, П.Т. Саблука, І.Я. Сохничка, А.М. Третяка, М.М. Федорова, М.А. Хвесика, О.М. Шпичака, С.В. Юрчишина та інших.

Незважаючи на глибину дослідження наукових основ становлення й розвитку земельних відносин у період трансформації національної економіки з урахуванням зарубіжного та вітчизняного досвіду, не достатньо вивченими залишаються питання організаційного та економічного регулювання земельних відносин у сільському господарстві, аналізі відповідного понятійно-категоріального апарату.

Постановка завдання. Метою даної статті є наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад формування та розвитку земельних відносин, відповідно до концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Земельні відносини у сільському господарстві з теоретичної точки зору є складною системою, охоплюючи значну кількість суб'єктів ринкових відносин та її господарського використання. Для розкриття сутності земельних відносин, в першу чергу, необхідно провести аналіз що являють собою такі окремі економічні категорії як „регулювання” та „відносини”.

Термін „регулювати” походить від німецького (regulieren), яке означає упорядкування, налагодження, направлення розвитку, руху чогось з метою упорядкування та систематизації [9]. Регулювання (англ. regulation) – функція менеджменту щодо визначення змін та факторів зовнішнього середовища, що мають вплив на якість управлінського рішення та ефективність функціонування системи менеджменту фірми, вжиттю заходів із доведення (удосконаленню) параметрів „входу” системи або процесів в ній до нових потреб „виходу” (споживачів) [14, с. 264]. Окремі автори вважають, що регулювання це: 1) спосіб та механізм підпорядкування чого-небудь певній планомірній організації дій, впорядкування; 2) функція управління, що забезпечує функціонування та розвиток явищ і процесів у межах заданих кількісно-якісних параметрів [5, с. 218]. На нашу думку, регулювання це – комплекс управлінських підходів, рішень і організаційно-економічних заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети.

В „Стратегії розвитку аграрного сектора розвитку України до 2020 року” сказано, що „...стратегія розвитку агропромислового виробництва України спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності, що на даному етапі розвитку вимагає пріоритету формування різних категорій господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також – власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою” [15].

За даними економічного енциклопедичного словника, земля це: 1) ресурс, що використовується для виробництва сільськогосподарської продукції, будівництва міст, залізниць, шосейних доріг, будинків, тощо; 2) життєвий простір людини; 3) основа родючості ґрунту (природної та економічної). Земля є об'єктом економічних відносин, предметом праці, знаряддям і засобом праці та передусім економічних відносин, які виникають у процесі її виробничого використання й привласнення результатів праці. З освоєнням землі об'єктами економічних відносин стають власне земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси її континентального шельфу та морської економічної зони. Відносини економічної власності виникають між різними власниками землі і суб'єктами її господарського використання у процесі безпосереднього виробництва, обміну і розподілу [4, с. 260–261]. Отже,

найважливішою особливістю економічних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва є роль землі, як основного засобу виробництва.

На наше переконання, відносини об'єктивно складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну, споживання, при цьому виражаються вони через зв'язки, які виконують складні функції специфічного механізму їх виявлення і реалізації. Отже, відносини і зв'язки – нерозривні. Це дає підстави розглядати їх в органічній єдності і крізь призму складного процесу економічної взаємодії. Організаційно-економічні відносини формують організаційні структури та забезпечують економічні інтереси галузей, динаміку економічного росту та пропорційність розвитку галузі. Стосовно соціально-економічних відносин можна стверджувати, що ці відносини характеризують форми власності, соціально-економічну структуру підприємства тощо.

До основних причин, які струмують розвиток земельних відносин в країні вважають: відсутність комплексної програми подальшого розвитку земельних відносин у державі, яка б сприяла запровадженню ринку земель та підвищенню інвестиційної привабливості землекористування; зволікання щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, передбачених Земельним Кодексом України; незавершеність розмежування земель державної та комунальної власності; відсутність механізму економічного стимулювання використання і охорони земель, збереження, відтворення та підвищення родючості ґрунтів [16, с. 35–36]. В.В. Горлачук регулювання земельних відносин визначає як „...внесення корективів у характер діяльності об'єкта, включення в кожний даний момент такої програми управління, яка б забезпечувала протидію системи впливу, котрий відхиляє її від гомеостатичного стану” [2, с. 37]. Регулювання земельних відносин і проведенні землеустрою здійснюється за допомогою економічних та організаційних заходів. Економічні стимулюють розвиток земельних відносин на основі оподаткування, кредитування, цільового фінансування, планування використання земель і т. д. Організаційні забезпечують розвиток земельних відносин шляхом розселення людей, організації різноманітних товариств, кооперативів та інших суб'єктів господарювання на землі, облаштування територій тощо [8, с. 24].

Вагомий внесок у дослідження проблем регулювання земельних відносин у сільському господарстві зробив М.М. Федоров, яким було обґрунтовано теоретико-методологічні засади організаційно-економічного регулювання земельних відносин у сільському господарстві.

В економічній науковій літературі спостерігають різноманітні погляди щодо поняття та сутності економічного регулювання земельних відносин.³ Економічне регулювання земельних відносин у сільському господарстві М.М. Бойко трактує як „...частину (сферу) регулювання земельних відносин, метою якої є досягнення встановлених цілей регулювання шляхом формування такого економічного середовища, яке б забезпечувало прояв повною мірою об'єктивних економічних законів та реалізацію приватних і суспільних інтересів” [1, с. 93]. Інструменти економічного стимулювання земельних відносин характеризуються системою заходів економічного впливу, спрямованих на реалізацію земельної політики держави, забезпечення прав земле-

власників і землекористувачів, встановлення соціально справедливих платежів за землю, економічне спонукання до раціонального й ефективного землекористування [10, с. 22]. На нашу думку, система ціноутворення та податковий механізми виступають важливими інструментами економічного регулювання земельних відносин в сільському господарстві. Дотепер відсутній єдиний підхід щодо визначення організаційного регулювання земельних відносин, як в законодавчих актах, так і в наукових обґрунтуваннях вчених. Організаційний механізм розвитку земельних відносин включає в себе: комплекс земельпорядних, планувальних інструментів та інструментів інституціоналізації структури управління. Цей комплекс забезпечує здійснення впорядкування і регулювання земельних відносин у рамках концепції сталого розвитку суспільних відносин [10, с. 18]. Організаційне регулювання земельних відносин – це частина (сфера) регулювання, це діяльність, метою якої є досягнення встановлених цілей шляхом науково обґрунтованого формування суб'єкта і об'єкта регулювання; встановлення адекватної цілі регулювання взаємовідносин між ними (прямого і зворотного зв'язку); створення сприятливих передумов діяльності об'єкта регулювання [1, с. 84–85].

Аналіз наукових досліджень вчених щодо визначень сутності визначення земельних відносин нами представлено в табл. 1.

Таблиця 1.

Аналіз наукових досліджень вчених щодо визначень сутності визначення земельних відносин

Вчені	Зміст визначення	Джерело, рік
Федоров М.М.	Земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування розпорядження й управління землею на державному, господарському і внутрішньогосподарському рівнях як об'єктом господарювання і засобом виробництва у сільському господарстві.	[17, с. 12], 1998 р.
Земельний Кодекс України, Стаття 2.	Земельні відносини – це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею.	[7], 2002 р.
Мірошниченко А.М.	Земельними вважаються відносини, що пов'язані із використанням, охороною та відтворенням земель.	[11, с. 14], 2002 р.
Шульга М.В.	Земельні відносини – це вольові суспільні відносини, об'єктом яких є земля як складова частина біосфери, що забезпечує належне існування факторів фауни та життєдіяльності людини.	[18, с. 118], 2004 р.
Мочерний С.В.	Земельні відносини – це відносини економічної власності, які виникають між різними власниками землі і суб'єктами її господарського використання у процесі безпосереднього виробництва, об'єкту і результату.	[4, с. 261], 2005-р.
Носік В.В.	Земельні відносини – це суспільні відносини, що виникають між суб'єктами у процесі здійснення права власності на землю українського народу.	[12, с. 154], 2006 р.
Данкевич А.Є.	Земельні відносини – це економічні відносини, що дозволяють здійснювати об'єкти землі і результати, а	[3, с. 97–98], 2011 р.

Вчені	Зміст визначення	Джерело, рік
	орендареві економити копшти на придбання землі, натомість вкладаючи їх в модернізацію виробництва.	
Бойко Л.М.	Земельні відносини – це складна система, в якій наявні елементи суперечливих між собою процесів: організації і дезорганізації, старого і нового тощо.	[1, с. 64], 2011 р.
В.М. Жук, Ю.С. Бездушна, Б.В. Мельничук та ін.	Земельні відносини включають форми власності й господарювання, ринок землі, оцінку землі, оренду, землекористування, управління земельними ресурсами.	[13, с. 9], 2013 р.
Килимник І.І., Міхно О.І.	Земельні відносини – це суспільні відносини, що виникають між суб'єктами земельних правовідносин і врегульовані нормами земельного права.	[6, с. 17], 2015 р.

На підставі проведеного дослідження констатуємо, що земельні відносини – це суспільні відносини, які виникають в ринкових умовах між суб'єктами господарювання у процесі сільськогосподарського виробництва щодо використання землі з метою задоволення суспільних інтересів: продовольчим інтересам – громадян країни, економічним – сільськогосподарських товаровиробників, фінансовим – держави.

Висновки. Система державного регулювання земельних відносин повинна гнучко адаптуватися до сучасних умов господарювання і гармонійно поєднувати інтереси усіх учасників земельних відносин через ринкові механізми регулювання розподілу земельних ресурсів: організаційно-економічні, адміністративно-правові, фінансово-кредитні, соціально-психологічні, екологічні та ін.

Список використаних джерел:

1. Бойко Л.М. Регулювання земельних відносин у сільському господарстві: монографія/ Бойко Л.М. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – 316 с.
2. Горлачук В.В. Земельний менеджмент/ Горлачук В.В., Песчанська І.М., Скороходов В.А. – К.: Професіонал, 2006. – 192 с.
3. Данкевич А.Є. Розвиток інтеграційних структур у сільському господарстві: монографія/ Данкевич А.Є. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. – 350 с.
4. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. [С. В. Мочерний, Я.С. Ларіна, Устенко О. А., С. І. Юрій]; за ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – Т. 1. – 616 с.
5. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. [С. В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О. А. Устенко, С. І. Юрій]; за ред. С. В. Мочерного. – Львів: Світ, 2005. – Т. 2. – 568 с.
6. Земельне право України: навч. посібник/ І.І. Килимник, О.І. Міхно; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2015. – 166 с.
7. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
8. Історія земельних відносин та землеустрою в Україні: Навчальний посібник / укл. Р.І. Беспалько, Р.М. Романко. – Чернівці: Рута, 2008. – 90 с.
9. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов / Л. П. Крысин. – М.: Эксмо, 2008. – 944 с.
10. Механізми управління земельними відносинами в контексті забезпечення сталого розвитку/ Ш.І. Ібатуллин, О.В. Степенко, О.В. Сакало [та ін.]. – К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 52 с.
11. Мірошніченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин в Україні. – 2-е вид; перероб. і допов. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. – 270 с.

12. Носік В.В. Право власності на землю українського народу: монографія/ В.В. Носік. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

13. Обліково-оціночні аспекти включення землі до економічного обороту/ кол. монографія [В.М. Жук, Ю.С. Бездушна, Б.В. Мельничук та ін.]. – К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2013. – 238 с.

14. Осовська Г.В. Економічний словник [Текст] : наукове видання / Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич, Й. С. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.

15. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року від 17 жовтня 2013 року № 806-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80>.

16. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року [за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка]. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. – 182 с.

17. Федоров М.М. Економічні проблеми земельних відносин у сільському господарстві: монографія/М.М. Федоров. – К.: «ІАЕ», 1998. – 263 с.

18. Шульга М. Співвідношення земельно-правових та цивільно-правових приписів при регулюванні земельних відносин: стан та перспективи/ М. Шульга// Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 1. – С. 115–124.

Рецензент – д.е.н., професор Плаксієнко В.Я.

УДК 338.432:633.63

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Прийдак Т. Б., асистент

Полтавська державна аграрна академія

Робота присвячена розробці й обґрунтуванню теоретичних і прикладних засад формування стратегії розвитку та підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва. У роботі визначено сутнісну характеристику розвитку бурякоцукрового виробництва та його державного регулювання, обґрунтовано необхідність і концептуальні підходи до формування стратегії розвитку бурякоцукрового виробництва в сучасних ринкових умовах, систематизовано методичні засади оцінки ефективності у бурякоцукровому виробництві. Визначено місце й роль бурякоцукрового виробництва в економіці держави, здійснений стратегічний аналіз розвитку та проведена оцінка його ефективності в Україні. Розроблено організаційно-економічні заходи формування стратегії розвитку та підвищення ефективності бурякоцукрового виробництва, запропоновано шляхи удосконалення державного регулювання розвитку і підтримки бурякоцукрового виробництва, обґрунтовано перспективи розвитку виробництва цукрових буряків як сировинної бази для отримання цукру та біоетанолу.

Ключові слова: стратегія, розвиток, ефективність, бурякоцукрове виробництво, ринок, цукор, біоетанол, державне регулювання, кластеризація.

Постановка проблеми. Сучасний стан бурякоцукрового виробництва як однієї зі складових національної економіки України та її експортного потенціалу, потребує створення умов подальшого розвитку і підвищення ефективності на основі гармонійного поєднання функцій держави та ринкового механізму. На виробництво буряків і цукру суттєвий вплив здійснюють нестабільні погодні й мінливі умови ринкового середовища, обмеженість ємності внутрішнього та невизначеність зовнішніх ринків, відсутність для сільськогосподарських виробників і цукрових заводів дешевих джерел фінансуван-